

NEGATIVNI STEREOTIPI O ŽENAMA U RODNO OBILJEŽENIM FRAZEMAMA GOVORA ROŽAJA

DŽENISA MUJEVIĆ

Rožaje, Crna Gora
dzenisa.m.mujevic@gmail.com

UDK: 811.163.41'282(497.16
Rožaj)-055.2
DOI: 10.15291/csi.4906
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 30. 7. 2025.
Prihvaćen za tisak: 1. 10. 2025.

U ovom radu analizirani su negativni stereotipi o ženama u rodno obilježenim frazemama govora Rožaja. Frazeme, kao dio organskog idioma, pružaju uvid u načine konceptualizacije ženskog roda. Njihovom analizom nastojimo da prikažemo kako se u jeziku odražava sociokulturna percepcija žene. Istraživanje je rađeno na korpusu od 60 frazema, koje se odnose na ženu i upućuju na njenu poziciju u sociokulturnom modelu, prikupljenih terenskim istraživanjem na govornom području Rožaja tokom 2023. i 2024. godine. Frazeme sadrže sliku žene utemeljenu na stereotipima i predrasudama, koja je proistekla iz muškocentrične ili deformisane društvene predstave. Naš je cilj u ovom radu utvrditi u frazemama govora Rožaja primjere negativnih rodni stereotipa koji se odnose na ženu, a koji imaju potencijal da oblikuju kolektivnu sliku o ženi. Semantička analiza korpusa sprovedena je tumačenjem frazema motivisanih stereotipima. Frazeme se analiziraju prema vrsti zastupljenog stereotipa, što je u radu predstavljeno u nekoliko potcjelina. Istraživanje pokazuje da je žena u frazeologiji predstavljena kao intelektualno ograničeno, brbljivo, svadljivo i konfliktno, nepromišljeno i nepouzđano, promiskuitetno i nemoralno, zlo, lukavo i varljivo biće. Zaključuje se i da je predstavljena kao emocionalno i fizički slabije biće, te uopšte kao inferiorno, podređeno biće. Rezultati analize ukazuju na to da frazeologija odražava izraženu mizoginiju i seksističke obrasce u percepciji ženskog roda.

KLJUČNE RIJEČI:

frazema, frazeologija, konceptualizacija roda, kultura, rodni stereotipi, Rožaje, žena

1. UVOD

Istraživanja rodne perspektive na polju rodno obilježene frazeologije nijesu česta, i kad je u pitanju standardna, a i dijalekatska frazeologija, i pored toga što i jedna i druga pružaju svu raskoš i bogatstvo lingvistički relevantnih rodnih informacija. Posebno je važna frazeološka pozadinska slika, a u korpusu koji će u radu biti analiziran, pozadinsku sliku prvenstveno čine stereotipi, čuvajući pritom istorijske, kulturološke i geografske motive. Analiza frazema označava pokušaj da se prikaže kompletna slika žene i pruži uvid u rodne stereotipe u frazeologiji. Dakle, biće analizirano društveno-kulturološko shvatanje obrazaca tipičnog ponašanja žene i očekivanja koja socium postavlja pred ženu u skladu s tradicionalnim rodnim ulogama, odnosno negativni stereotipi o ženama. Glavna hipoteza u ovom radu je da su u korpusu rodno obilježenih frazema govora Rožaja prisutni stereotipi u kojima je žena negativno oslikana, pri čemu se obilježje roda nalazi u sastavu i značenju frazema kojim se eksplicitno ili implicitno ukazuje na osobu ženskog pola.

U ovom istraživanju biće rekonstruisani duboko u frazeologiji ukorijenjeni društveni, kulturološki i ideološki obrasci. Frazeologija, kao složeni dio jezika, pruža vrijedne informacije o stanju kolektivne svijesti, aksiološkom sistemu, obrascima i normama. Frazeme govora Rožaja sadrže skupinu podataka vrijednih za rekonstrukciju sociokulturnog modela, te se mogu smatrati autentičnim izvorom za proučavanje rodni stereotipa, a u ovom će radu biti analizirane one koje se odnose na ženu, kao struktura uobličena tradicionalnim kodom i muškocentričnim obrascem. Naš cilj u ovom radu je analizirati rodne stereotipe u rodno obilježenim frazemama govora Rožaja, sa posebnim osvrtom na konceptualizaciju žene kao subjekta. Korpus u ovom istraživanju činile su frazeme prikupljene terenskim istraživanjem, tehnikom intervjua sa autohtonim govornicima rožajske govorne zone. Istraživanje će pružiti uvid u predstave o ženi sadržane u jeziku – o intelektualnim sposobnostima žene, emocionalnosti, moralu itd. Istraživanje pokazuje da se u jeziku očituju kvalifikacije žene kao brbljivog, nestabilnog, neodgovornog, zlog bića.

Frazeologija je ogledalo društvenih odnosa, u kojima su se formirali rodni stereotipi. U frazeologiji govora Rožaja sačuvano je bogatstvo informacija o formiranju stereotipa u rodni identitetima. Analiza je izvršena u nekoliko segmenata, u okviru kojih se analitički pristupa frazemama koje reflektuju stereotipiziranu sliku žene.

2. METODOLOŠKI OKVIR RADA

Frazeologija govora Rožaja nije u dovoljnoj mjeri istražena, rijetka su istraživanja, posmatrano i sa aspekta montenegristike, i sa aspekta bosnistike. Pored Huseina Ba-

šića koji je određeni broj frazema zabilježio u pregledu kraćih prozних oblika u antologiji *San i pola života. Tradicionalna usmena književnost Muslimana – Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije* (1996), kao i u *Antologiji usmene proze Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije* (2002), kratak popis frazema uradio je i Ibrahim Hadžić u *Rožajskom rječniku* (2003) i u *Rječniku rožajskoga govora* (2013). Džavid Begović i Šefka Begović-Ličina u *Sandžačkom rječniku* (2012) dali su popis frazema sa kratkim objašnjenjima, evidentirajući i frazeme s područja govora Rožaja. Najmlađi, a vrlo vrijedan je *Sandžački frazeološki rječnik* Abdulaha Mušovića iz 2016. godine i njegovo drugo dopunjeno izdanje iz 2018. godine, koje je obuhvatilo i frazeme govora Rožaja. U radu „Eufemistični frazeologizmi iz semantičkog polja smrti u govoru Rožaja” (2024) Dženisa Mujević proučavala je frazeme govora Rožaja, ističući specifičnosti lokalne frazeologije. Frazeologija govora Rožaja nije dovoljno istražena, budući da mnoge frazeme nijesu bilježene i analizirane. Evidentno je da je riječ o specifičnom frazemikonu i da mnoge frazeme nijesu u upotrebi u susjednim govorima.

Za potrebe proučavanja rodno obilježene frazeologije građa je prikupljena putem intervjua sa autohtonim relevantnim informatorima, dijalekatskim govornicima sa rožajskog govornog područja, kroz razgovore na različite teme, sa ciljem dobijanja relevantnog korpusa istraživanja. Pri izboru informatora vođeno je računa o svim parametrima, kako bi se materijal bilježio od autohtonih govornika, onih koji vode porijeklo sa područja pomenute govorne zone i koji nijesu prošli obrazovni proces, sa ciljem dobijanja slike stereotipa o ženi u frazeologiji, te su za korpus birane frazeme koje u svom značenju i strukturi sadrže stereotip o ženi. Pritom, pod frazemom podrazumijevamo konstrukciju ustaljenog oblika, koja se holistički reprodukuje, obima ne manje od dvije riječi, relativne neraščlanjivosti, semantički preobražene najmanje jedne sastavnice, koja se uklapa u kontekst i rečeničnu strukturu. Osnovnim kriterijumom za razgraničenje frazeoloških skupova riječi od ostalih smatramo semantički preobražaj sastavnica, odnosno semantičku transpoziciju, te frazemu definišemo kao ustaljeni izraz od dvije ili više riječi, bar jedne autosemantične, kod kojeg je najmanje jedna sastavnica semantički transponovana. Ova definicija je u korespondenciji sa definicijama koje daju frazeološkinje Antica Menac (1994), Željka Fink-Arsovski (2002), Amina Šiljak-Jasenković (2003), Alisa Mahmutović (2012), Zrinka Ćoralić i Senija Midžić (2012) i Amela Šehović i Đenita Haverić (2017), te strani proučavaoci Rikard Simeon (1969), Sylviane Granger (2011) i drugi.

U istraživanju je učestvovalo preko 80 informatora, a materijal je intenzivno prikupljan tokom 2023. i 2024. godine. Istraživanjem su prvenstveno obuhvaćena ruralna područja, a rjeđe urbani dio, jer su u urbanom dijelu rijetki autohtoni dijalekatski informatori. U radu smo se služili metodom deskripcije, te metodama analize i sinteze.

3. KULTURA I ROD U FRAZELOGIJI

Frazeologija je neraskidivo vezana sa kulturom, tradicijom i istorijom (Turk 1994) i osnovni izvor za nastanak frazema je prirodna i društvena sredina i kulturno-istorijsko nasljeđe (Tanović 2000; Mršević-Radović 1987). Frazeologija predstavlja nosioca „kulturnih obeležja, odlika različitih identiteta” (Golubović 2009: 46), među kojima su i rodni identiteti. Stoga pruža mogućnosti za proučavanja rodni obilježja, imajući u vidu diferencijalna svojstva pola i roda, gdje je pol skup obilježja koja nose razlikovno svojstvo između muškarca i žene, urođen i nasljedno uslovljen (Polić 2010: 11–12), determinisan biološkim, anatomskim i fiziološkim razlikama (Lubina i Brkić-Klimpak 2014), a rod „društveno konstruisano shvatanje pola i obuhvata društvene, kulturološke i povijesne razlike između žena i muškaraca te obuhvaća različite društvene uloge, identitete i očekivanja za žene i muškarce u društvu” (Galić 2011: 11), „društveno naučeno/determinirano ponašanje” (Hodžić, Bijelić i Cesar 2003: 18), te obuhvata „obilježja rodni razlika koja se razlikuju od bioloških” (Hadžieva i Ašenova 2014: 24–25). Može se zaključiti da priroda stvara biološki pol, društvo socijalni pol, odnosno rod, te da frazeologija, neraskidivo povezana s kulturom, odražava i reprodukuje rodna obilježja, projicirajući kulturno utemeljenu percepciju ženskog i muškog identiteta.

4. RODNI STEREOTIPI

U terminologiju društvenih i humanističkih nauka termin *stereotip* uvrstio je Valter Lipman, upotrijebivši ga u značenju konzistentne slike svijeta kojoj se prilagodio čovjek, skupa predstava o tipičnim osobinama i načinima ponašanja pojedinaca ili određenih grupa, uzimajući u obzir pol, rasu, vjeru, nacionalnost, zanimanje (Lipman 1994: 76). Rajna Holandi (2010: 69) stereotip definiše kao „fragment konceptualne slike svijeta, stabilnu ideju, mentalnu shemu za predmet ili situaciju, koja ima i svoje jezično ostvarenje”, i smatra da je kao „oslonac svijesti u jeziku pojedinih predstavnika kulture”, pri čemu Anuška Štambuk (2005) i Ježi Bartminjski (2011) stereotipe dijele u nekoliko kategorija. Ala Viktorovna Kirilina pod stereotipom podrazumijeva uvjerenja o „svojstvima i normama ponašanja predstavnika oba spola koja su čvrsto ukorijenjena u čovjekovoj svijesti” (prema: Hrnjak 2017: 60), pri čemu Bartminjski ističe da „između semantičke ravni jezika i njegovog formalnog plana ne postoji simetrija i potpuna podudarnost” (Bartminjski 2011: 192). Dragana Mršević-Radović (2008) ukazuje da se stereotipi, zasnovani na iskustvu, u jeziku koriste u odmjera-

nju i izražavanju različitih sadržaja, ukazujući na razliku između stereotipa i etalona, slikovitih predstava. U ruskoj lingvistici za rodno obilježje Oksana Anatolevna Vaskova uvodi termin *rodno relevantna informacija*, kojim se označava element jezičke jedinice koji ukazuje na rodno obilježjenost i stereotip (Vaskova 2006: 6). Žena je „markirani član polne opozicije, a muško nemarkirani: muškarac se implicitno vidi kao norma, a žena kao prateća pojava, ako ne i direktno odstupanje od te norme” (Bugarski 2005: 54), na neki način biva „kategorizovana, a „nema ničeg temeljnijeg za naše mišljenje, percepciju, djelovanje i govor od kategorizacije”¹ (Lakoff 1987: 5). Rodno relevantna informacija, odnosno rodni element, može se naći u strukturi frazeme, ali njeno značenje ne mora biti rodno ograničeno.

Različito tretiranje osoba ženskog u odnosu na osobe muškog pola u društvu i kulturi rezultiralo je formiranjem obrazaca ponašanja, odnosno stereotipa (Zima 2002), a kulturni stereotipi o ženama ugrađeni su u same kategorije naših jezika (Lakoff 1987). Razvijena svijest o superiornosti muškarca prouzrokovala je da i govorne norme favorizuju muškarce (Herman 1998: 280). Još uvijek se u našem društvu uz uloge koje zavise od pola, rodne uloge žena i muškaraca (Jugović i Kamenov 2008), koje se usvajaju od djetinjstva, vezuju određene vrijednosti i obrasci ponašanja, za koje se smatra da su svojstveni samo ženama, odnosno muškarcima (Maroević-Kulaga 2012). Društvena očekivanja koja zavise od pola nazivaju se rodnom ulogama. „Ako su rodni stereotipi dio našeg sociolingvističkog života, oni trebaju biti izraženi – ne samo kao moguće činjenice o jezičkoj upotrebi, nego i kao komponente rodne ideologije” (Eckert – McConnel-Ginet 2005: 85, prema: Šehović 2012: 112). Pod stereotipima Ranko Bugarski podrazumijeva „uprošćene mentalne predstave o datim pojavama vezanim za kognitivnu komponentu stavova” (Bugarski 2005: 45), ističući njihovu važnost u kategorizaciji svijeta, te da ne moraju biti nužno negativni, već i pozitivni.

T. B. Rjabova (prema: Hrnjak 2017: 61) stereotipe po rodnom obilježjima dijeli na:

- 1) karakteristike koje su povezane s djelovanjem i aktivnošću – muškarcima se pripisuje odlučnost, istrajnost, težnja za ostvarivanjem ciljeva, smisao za biznis itd., a ženama pasivnost, podređenost i povinovanje normama itd.
- 2) karakteristike koje se odnose na vlast i upravljanje – muškarcima se pripisuje liderstvo, snaga ambicija i objektivnost, a ženama pokornost, slabost, pristrasnost i neodgovornost.

¹ „There is nothing more basic than categorization to our thought, perception, action, and speech” (Lakoff 1987: 5).

- 3) karakteristike povezane s kognitivnom sferom – muškarcima se pripisuje logičnost, objektivnost, kritičnost i racionalnost, a ženama intuicija, iracionalnost, nelogičnost i nekritičnost.
- 4) karakteristike emocionalne sfere – muškarcima se pripisuje hladnokrvnost, uzdržanost, promišljenost, sposobnost odvajanja racionalnog od emocionalnog, a ženama osjetljivost, emocionalnost i empatija.
- 5) karakteristike povezane s međuljudskim odnosima – muškarci važe za pravedne, otvorene, grube, egoistične i bezosjećajne osobe, dok je kod žena dominantna osjećajnost, brižljivost, požrtvovanost, ali i svadljivost, lukavost i prepedenost.

5. FRAZEOLOGIJA I RODNI STEREOTIPI U GOVORU ROŽAJA

Govor Rožaja sadrži specifičnosti na „fonetskom, morfološkom, leksičkom, a posebno na frazeološkom planu” (Mujević 2024: 104), što se očituje u istraživačkom korpusu ovog rada. Bogata rodno obilježena frazeologija omogućava vjerodostojnu analizu stereotipa o ženi u frazeologiji, a frazeologija, kao najvažniji izvor za rekonstrukciju jezičke slike svijeta (Mršević-Radović 2008), rekonstruiše najveći dio stereotipa u svojim formulama kao najvažnijim vrstama stereotipa, kako ističe Bartminjski (2011: 194). Selektovane su frazeme koje u svojoj semantičkoj pozadini reflektuju negativne rodne stereotipe koji se odnose na ženu, od tradicionalne uloge i stereotipnih osobina žene, kao što su brbljivost, intelektualna ograničenost, inferiornost itd. Korpus je prikupljan tokom 2023. i 2024. godine terenskim istraživanjem putem intervjua sa informatorima, autohtonim govornicima, i pokazuje da je riječ o specifičnom frazeološkom sloju. Korpus istraživanja u ovom radu čine frazeme:

*<glupa> ka(o) (vodeni) točak (1); <glupa> ka(o) guska (2); <glupa> ka(o) kokoška (3); <glupa> ka(o) ovca (4); bacati se u hake (5); bapske priče (6); brbljati ka(o) čavka (7); čovek-žena (8); čuvaj se ženskog šera više no šejtanskog (9); čutati ka(o) prošena djevojka (10); devojkaluk joj ka(o) Bljezdenica (11); dok kučka ne mrdne repom, nijedan pas ne mrda (12); gakati ka(o) guska (13); hober halajka (14); imati jezik ka(o) ibarska magistrala (15); javna žena (16); jezikom bi more otrovala (17); jezikom bi opasala pola dunjaluka (18); jezikom bi selo opasala (19); ka(o) čovek (20); ka(o) ćurka u maglu (21); ka(o) muha na med (22); ka(o) muha na smolu (med) (23); ka(o) muha u surutku (24); kaljava žena (25); ka(o) <neka> žena biti (26); ka(o) da je od najlona (27); ka(o) krmača (28); ka(o) tetrijeb (29); **žarovnice na nevjestu padaju** (30); kučka laje u Rožaje, čak se čuje u Melaje (31); lajati ka(o) trlica (32);*

laka roba biti (33); *laka žena* (34); *mljeti ka(o) prazna (pokvarena) vodenica* (35); *nadžak baba* (36); *nit bi Hatke, nit Muratke* (37); *nježniji pol* (38); *obraz joj ka(o) vlaški opanak* (39); *prepredena ka(o) vreteno* (40); *prišnica prišna* (41); *rakoljisati ka(o) kokoške* (42); *raskokodakati se ka(o) kokoška* (43); *razvezati gatnjik* (44); *siktati ka(o) zmija* (45); *slabiji pol* (46); *služiti ka(o) Ana kapetana* (47); *šejtana bi na led potkovala* (48); *šejtana bi pod rep potkovala* (49); *šejtana je u teglu zatvorila* (50); *tako (toliko) je dobra da će joj i brkovi izras* (51); *trla baba lan* (52); *usta joj ka(o) početak od čarape* (53); *zabrsteti ka(o) koza* (54); *žena sa ulice* (55); *ženska pamet* (56); *ženska posla* (57); *ženski šer* (58); *žensko li je, prokleta je* (59); *ženu i bika ako ne bi čekao, ko zna đe bi stigli* (60).

Već u sintagmi *nježniji pol* evidentna je rodna obilježenost frazeme koja sadrži stereotip o ženi kao nježnijoj, slabijoj i osjetljivijoj od muškarca. Korpus rodno obilježenih frazema govora Rožaja pruža vrijedan uvid u frazeološku rodnu problematiku. U radu su analizirane frazeme koje sadrže stereotipne komponente prototipnog ponašanja i rodne uloge žene. Frazeme iz korpusa istraživanja ženu opisuju kao biće nižeg kvocijenta inteligencije, specifičnih karakternih osobina, jačih emocija itd., gdje su dominantne društveno-kulturološke rodne uloge.

5.1. ŽENA KAO INTELEKTUALNO OGRANIČENO BIĆE

Frazeme sa elementima koji ukazuju na doživljaj žene kao bića niskih intelektualnih sposobnosti stereotipne su, pri čemu „osobito dolazi do izražaja uvriježeno mišljenje o intelektualnoj ograničenosti žene...” (Hrnjak 2017: 227). U analiziranom korpusu žena se često poredi sa životinjama, njene kognitivne sposobnosti sa sposobnostima životinja, sa ciljem isticanja ograničenosti njenog uma. Zabilježene frazeme navedenog značenja su: *glupa ka(o)² kokoška*; *<glupa> ka(o) guska*; *<glupa> ka(o) ovca*; *<glupa> ka(o) (vodeni) točak*; *ka(o) tetrijeb*.

Zapažamo da su u kulturi zastupljeni stereotipi o pticama, da se smatraju izuzetno glupim životinjama, vjerovatno zbog poređenja veličine pticijeg mozga sa ljudskim, gdje se manji mozak smatra intelektualno ograničenim. Takođe, identično je i poređenje žene sa ovcom. Zabilježeno je i poređenje sa *vodenim*, odnosno *vodeničkim točkom*, gdje *točak* predstavlja sinonim za glupost jer uvijek obavlja jednu te istu radnju – stalno se vrti u istom mjestu. Mislava Bertoša (1999: 68) smatra da stereotipi o životinjama izrastaju iz zloupotrebe jezika i životinjskih kategorija. Da se animalistička frazeologija može smatrati stereotipnom ističe i Anita Hrnjak (2014),

² U ovom slučaju je u govoru Rožaja zastupljena progresivna asimilacija (Mujević 2022).

zato što čovjek nerijetko životinjama pripisuje negativne osobine, što je i evidentno iz navedenih primjera. Suprotnog stava je Ana Vasung (2020: 216), to jest, da se ne gleda na svaku životinju kao na manje vrijednu, naglašavajući različite poglede na životinje u različitim jezicima i kulturama. Tako je u Indiji krava sveta životinja, pa se zasigurno ne bilježe negativno obojene frazeme sa komponentom *krava*; u Indiji i na Tajlandu sveta životinja je slon, te nijesu registrovane frazeme u kojima se gojazna osoba poredi sa slonom. Upravo smo iz navedene analize uvidjeli da je riječ o čvrstim stereotipnim karakteristikama kognitivne sfere slike žene.

5.2. ŽENA KAO BRBLJIVO BIĆE

Ženska brbljivost javlja se kao negativan stereotip (Hrnjak 2017: 227) i opšteprihvaćeno je mišljenje da žene više govore od muškaraca. Brbljivost i svadljivost smatraju se tipičnim ženskim osobinama i uvijek predstavljaju stereotipe o ženama, skoro da se nikad ne odnose na muškarce. Takođe, ženama se pripisuje i ogovaranje, razgovori o beznačajnim stvarima, dok su muški razgovori uvijek smatrani ozbiljnim. Već u frazemama *ženska posla* i *bapske priče* vidljiv je navedeni tip stereotipa u svjetlu praznih priča. Prisvojni pridjev *bapska* upotrijebljen je sa željom da se istakne dokolica baba i njihovo pretjerivanje u pričanju, pa čak i u izmišljanju priča i sujevjerju, pri čemu je evidentan i dobni stereotip. Takođe, za ženu koja mnogo i neprestano govori kaže se i da *melje ka(o) prazna (pokvarena) vodenica*, da *brblja ka(o) čavka*, ali i da je *zabrstela ka(o) koza*. Od poređenja žene sa pokvarenom vodenicom, sa čavkom i njenim graktanjem, do poređenja sa kozom koja brsti, jer ona to radi vrlo uporno i halapljivo, gdje govorenje žena na to upravo i liči – želi se istaći da žene pretjeruju u priči. Takođe, nevažna i dosadna priča žene, stereotip o ženi kao biću za koje je karakteristična pretjerana brbljivost i sklonost govorenju gluposti, kazuje se i frazedom *gače ka(o) guska*, gdje se ženino govorenje poredi sa životinjom za koju je karakteristično neprestano gaktanje.

Često se kaže za žene koje glasno govore da su se *raskokodakale ka(o) kokoške*, što je motivisano neprestanim i dugim kokodakanjem kokošaka. Dugi ženski razgovori opisuju se i frazedom *rakoljisati³ ka(o) kokoške*, gdje *rakoljisanje* znači kakotanje kokošaka, spuštanje specifičnih zvukova. Takođe, može se čuti i *svađaju se ka(o) čavke*, gdje se žena poredi sa čavkom, pticom prodornog glasa, kojoj se pripisuju „osobine

³ Zabilježen je i oblik *rakoljiti* – *rākōljiti nesvrš.* < ~m > ispuštati karakterističan glas (o kokoški kada vodi piliće) {rož} [*kvočka rakolji i sve zove pilad da idu za njom.* LOK] (Begović i Begović-Ličina 2012: 339).

ljudskog prigovaranja i zanovijetanja” (Barčot 2017: 271), a glasno graktanje podsjeća na prepirku, te se glasni razgovor žena poredi sa graktanjem čavki. Takvo graktanje motivisalo je nastanak frazeme negativnih konotacija. Očigledno, ženska brbljivost najčešće se izražava poređenjem sa pticama, poznatim po svom glasnom kreštanju. Isto tako, stereotip da žene mnogo i neprestano govore bilježimo i u frazemama *ima jezik ka(o) ibarska magistrala* i *jezikom bi selo opasala*, što se ističe hiperboličnim isticanjem dužine jezika, a frazedom *jezikom bi more otrovala*, ukazuje se na to da žene i ružno govore. Zabilježena je i frazema *jezikom bi opasala pola dunjaluka*, čime se hiperboličnim isticanjem dužine jezika ukazuje na spremnost i neumornost žena da uvijek govore, da ogovaraju *pola dunjaluka*. Na neumornost žena, kad je govorenje u pitanju, ukazuje se i frazedom *usta joj ka(o) početak od čarape*, u kojoj se usta žene porede sa početkom *čarape*, da bi se ukazalo na veličinu usta, a pominjanjem velikih usta ukazuje se na to da mnogo govori. I frazedom *lajati ka(o) trlica* označava se osoba koja besmisleno, neprestano govori. U pitanju je pejorativna komparativna frazema, gdje se govorenje žene poredi sa zvucima koje proizvodi ptica trlica.

5.3. ŽENA KAO SVADLJIVO, KONFLIKTNO BIĆE

Stereotipizirana svadljivost žene očituje se i u animalističkoj frazemi *siktati ka(o) zmija*, gdje se ponašanje žene metaforički dovodi u vezu s ponašanjem životinje, zmije, čime se ostvaruje snažna negativnost. U doslovnom značenju, glagol *siktati* označava proizvođenje prijetećih zvukova sličnih onima koje proizvodi zmija, što u konotativnom smislu označava ženu koja je opaka, bijesna, ljuta, konfliktna, implicirajući njenu namjeru da nekome naudi verbalno ili fizički. U rodno obilježenim frazemama susrećemo i stereotip o vječitoj netrpeljivosti između svekrve i snahe, o ženama kao konfliktnim i svadljivim bićima – u frazemi *kučka laje u Rožaje, čak se čuje u Melaje*. Ekspresivnosti frazeme doprinosi upotreba nesvakidašnjih leksema kao konstituenta, što je u ovom slučaju sasvim neobičan i nesvakidašnji toponim *Melaje*, važan jer označava mjesto oko 50 kilometara udaljeno od Rožaja, te upotrijebljena hiperbola doprinosi i slikovitosti, imajući u vidu da se u centru prostornog odmjerenja nalazi čovjek (Mršević-Radović 2008). S obzirom na to da su porodice ranije bile mnogočlane i uglavnom su svi članovi živjeli u jednoj kući, često je dolazilo do nesuglasica između snahe i svekrve, pa su snahe morale trpjeti i slušati sve rečeno i naredeno, te je odatle i potekla paremija *koja god vatra gori, žarovnice na nevjestu padaju*, a od nje nastala frazema *žarovnice na nevjestu padaju* što znači da se snaha prva okrivi ako se nešto u kući dogodi, svemu biva krivac. Snaha je u kući uvijek bila *tuđinka* i nikad nije bila ravnopravan član u patrijarhalnim mnogočlanim porodicama. Pozadinu fra-

zeme čini tradicionalni društveni okvir, odnos svekrva i snaha obilježen netrpeljivošću i strogim zahtjevima svekrva, šta je snahama bilo nepodnošljivo. Njihovo žaljenje i ogovaranje opisivalo se frazemom *kučka laje u Rožaje, čak se čuje u Melaje*, svekrve su snahe pogrdno upoređivale s kučkama koje „laju”, čime se metaforama isticala njihova sklonost prigovaranju i ogovaranju (Mujević 2023), te je to njihovo govorenje jednako važno koliko i lajanje kučke. Frazema je zastupljena samo u govoru Rožaja, nema primjera upotrebe u susjednim govorima. Stabilnosti strukture i očuvanju frazeme doprinosi i to što na ovom govornom području u upotrebi nijesu strukturno slične frazeme (Ibid: 61), kao i rima *Rožaje / Melaje*. Prema emotivno-ekspresivnom utisku ova frazema svrstava se u one sa negativnom obojenošću, s obzirom na to da se njome iznosi pejorativno poređenje snahe, a primjeri pozitivne upotrebe nijesu zabilježeni, sem u šalama, na račun nekog ko se mnogo žali bez potrebe i razloga. Semantička transpozicija obuhvata sve komponente i riječ je o globalnoj frazemi.

5.4. ŽENA KAO NEPROMIŠLJENO I NEPOUZDANO BIĆE

Žena važi za lakomisleno i nepromišljeno biće, a ovaj stereotip prisutan je i u frazemama *ženska pamet* i *ženska posla*, koje znače površno, nepromišljeno, hirovito djelovanje i donošenje odluka. U značenjskoj strukturi ovih frazema je i stereotip da žene ne odlučuju vođene razumom, već osjećanjima. Takođe, stereotip o nepromišljenosti i lakomislenosti žene prisutan je i u frazemi *ka(o) ćurka u maglu*, koja se odnosi na ženine ishitrene i nepromišljene odluke, i često joj se upućuje ukor *ćurko jedna*, motivisan ustaljenim ubjeđenjem da je ćurka glupa, nepromišljena životinja. Isti rodni stereotip zabilježen je i u frazemama *ka(o) muha u surutku; ka(o) muha na smolu (med)*.

Žena nerijetko važi za neodgovorno i nepouzdanu biće, a to je evidentno u značenju frazema *nit bi Hatke, nit Muratke*. Frazema se upotrebljava u situacijama kad se neka žena ne pojavi kad treba, a komponente strukture frazeme čine feminonimi *Hatka* i *Muratka* kao tipske oznake žena sličnih imena i navika, da bi se istakla neodgovornost žene i njena nepouzdanost, imena nijesu vezana za anegdotu, već su upotrijebljena iz silabičko-metričkih razloga. Žena opisanih osobina ukorljivo je nazivana *prišnica*⁴ *prišna*, za šta ne postoji ekvivalent u muškom rodu, te je u pitanju rodno ograničena frazema. Frazema spada u tautološke, u „kojima je ponavljanje smisla motivirano željom da se dodatno intenzivira značenje” (Hodžić-Čavkić 2016: 168). O rodnim stereotipima koji se odnose na ženu saznajemo i iz frazeme *ka(o) <neka> žena*, uka-

⁴ Prišt m. [Gjd. prišta, Nmn. prištev] med. gnojna upala površinskoga kožnog tkiva; čir (Halilović i dr. 2010: 1051).

zujući na odsustvo ljudskih kvaliteta, odnosno da onaj kome je frazema upućena nije dostojanstven, ozbiljan, odgovoran, karakteran, hrabar, odvažan itd. Dakle, nije ništa od onoga što ga čini muškarcem, već sve suprotno tome – posjeduje osobine koje, navodno, posjeduju žene – slabost, nečasnost, nepromišljenost, neodgovornost, plašljivost, odsustvo karaktera... „Stoga se, u očima patrijarhalnih muškaraca, najgorom osobinom koju im neko može pripisati smatra poređenje njihova ponašanja sa tipično ženskom slabošću karaktera (...)” (Šehović 2012: 114). Za dobru ženu, koja posjeduje prethodno navedene osobine pripisane muškarcu, kaže se da je *ka(o) čovek⁵* ili *čovek-žena*, ali i *tako (toliko) je dobra da će joj i brkovi izras⁶*, kojim se ukazuje da je žena izuzetno dobra, vrijedna, poštena, sposobna ili požrtvovana – toliko dobra da joj se pripisuju osobine koje se inače vezuju za muškarce, odnosno, toliko dobra da vrijedi koliko muškarac. Interesantno je i poređenje nezaustavljivosti žene sa nezaustavljivošću razjarenog junca – *ženu i bika ako ne bi čekao, ko zna đe⁷ bi stigli*. U navedenom primjeru očituje se i stereotip o ženskoj impulsivnosti, a navedeni primjeri predstavljaju direktna svjedočanstva kontinuiranog procesa mizoginije i seksizma prema ženskom rodu na navedenom prostoru.

5.5. ŽENA KAO PROMISKUITETNO BIĆE

Promiskuitetnost i razvratnost žene konotira se negativno, a za nju se vezuje i ovaj stereotip. Blud se pojavljuje kao tabu tema u frazemama (dokaz je upotreba frazeme *cvijeće ti po obrazu* kada se pomene nešto vezano za blud u prisustvu djevojke, u čemu su vidljiva stremljenja da se djevojka zaštiti vulgarnosti i nastojanja da se očuva njena simbolička čistoća (Mujević 2023), stoga nije ni začuđujuće to što se registruju negativno obojene, uvredljive frazeme. Takve žene povezuju se sa javnošću i ulicom – *javna žena; žena sa ulice*. Izuzetno negativne konotacije posjeduju i frazeme *laka roba* i *laka žena* jer se njima ukazuje na nemoralnu, nečestitu ženu, koja često mijenja emotivne ili bračne partnere. Frazema *laka roba* u prenesenom značenju označava moralno diskreditovanu ženu. Na denotativnom nivou komponente frazeme upućuje na predmet niske vrijednosti, slabog kvaliteta, što se u konotativnom frazeološkom smislu, metaforičkim prenosom, odnosi na ženski pol. Semantičku pozadinu čini *roba*, vrednovana po kvalitetu, ili po težini, potekla iz komercijalnog registra, u frazemi vrednovana kao

⁵ U govoru Rožaja kratki stari glas jat dao je refleks *e* (Mujević 2022).

⁶ Infinitivna finalna konsonantska grupa *st* u govoru Rožaja nije očuvana. U govoru Rožaja često dolazi do gubljenja infinitivnog nastavka *-ti*: *izras, ukras, pojes...*

⁷ „U govoru Rožaja nije izvršeno novo jotovanje, ali su prisutni oblici *đe, neđe* i *svuđe* (...)” (Mujević 2022: 45).

laka, odnosno „bezvrijedna, jeftina”. Semantika frazeme upućuje na rodni stereotip o ženi kao promiskuitetnom i nemoralnom biću, čime se dovodi u sukob s društvenim normama koje su žensku čednost i moralnost postavljale za ideal. Od paremije *dok kučka ne mrdne repom, nijedan pas ne mrda* nastala je frazema *dok kučka ne mrdne repom* i odnosi se na promiskuitetnost žene čije se ponašanje poređi sa ponašanjem ženke psa koja okuplja čopor pasa oko sebe, a poznato je i da se i nemoralna, loša, zla žena često naziva *kučkom* (augmentativom *kučketina*), ali ne samo ona, već i društveno konfliktna, nepristojna, manipulativna. Upravo sa ciljem da se naglasi nečestitost i razvratnost žene, kao sastavnica javlja se zoonim *kučka*, ženka psa, koja važi za životinju koja često mijenja partnere. Isto ponašanje žene opisuje se i frazemama *hober halajka*⁸ i *razvezala gatnjik*. U prvoj frazemi upotrijebljen je orijentalizam *halajka* kojim se označava razvratnica i bludnica, a značenje se dodatno pojačava, takođe, orijentalizmom *hober*, kojim se vulgarno označava dio ženskog polnog organa. Frazema *razvezati gatnjik* denotativno upućuje na odvezivanje uzice koja drži donji dio odjevnog komada, najčešće je to duga uzica kojom se vežu dimije, u ovom slučaju se odnosi na skidanje donjeg dijela odjeće, dok konotativno upućuje na ženu lakog morala, onu koja je promiskuitetna. Semantika ove frazeme je izrazito pejorativna, odnosi se isključivo na žene, čime se potvrđuju tradicionalni moralni standardi. Frazema ima funkciju osude ženske nemoralnosti, a sadrži stereotip o ženi kao nemoralnom, promiskuitetnom, nečednom biću koje krši društveno prihvaćene norme čednosti. Komparativna frazema *obraz joj ka(o) vlaški opanak* odnosi se na bezobraznu, promiskuitetnu, ženu uprljanog obraza. Glavna komponenta frazeme je *obraz*, oznaka za čast, moralno dostojanstvo, stid, a poređi se sa *vlaškim opankom*, komadom obuće koji asocira na nisku vrijednost i prostotu, nečistotu, grubost, što nas upućuje na pejorativne konotacije. Navedeno implicira da je žena bestidna i nečasna, što se kosi sa u tradiciji utemeljenim konceptima morala žene, gdje je ženska čednost bila mjera porodične časti, a „obraz’ kao da je rezerviran samo za žene, budući da su muškarci očito iznad toga” (Šehović 2011: 64). U ovoj frazemi zabilježen je i etnostereotip, u komponenti *vlaški*, koja se odnosi na pravoslavno stanovništvo, sa značenjem „neugledan, nižeg statusa”, jer je nastala kod bošnjačkog stanovništva. I ovom frazemom potvrđen je stereotip o ženi kao promiskuitetnom biću i predstavlja vrstu osude ponašanja žene, koje je „(...) izloženije procjeni jer je pritisak društvenih sudova o ulozi žene znatno snažniji nego u slučaju muškaraca (...)” (Šehović 2012: 124), čemu upravo ova frazema i svjedoči. Većina frazema ove semantike ima funkciju moralne osude i predstavlja instrument kontrole. Negativnog emotivno-ekspresivnog utiska i pejorativne obojenosti je i frazema sa implicitno

⁸ Halajka, -e, f. – đevojka lošega morala, ali češće đevojčica odmila (Hadžić 2013: 128).

projektovanim stereotipom o nemoralnosti žene – *devojkaluk joj ka(o) Bljezdenica*. Komponenta *Bljezdenica* je speleonim, duboka, prazna jama u blizini rožajskog sela Biševo, a u frazemi je metafora za promiskuitetnost, upotrijebljena kako bi se označila djevojka koja često mijenja partnere, gdje se *djevojkaluk*, čednost, čestitost, nevinost djevojke porede sa dubokom praznom jamom, sa namjerom da se ukaže na to da nije čestita, nevinna, čedna. Konkretno, pojam *djevojkaluk* poredi se s pećinom simbolično upućujući na ženski polni organ. Poređenje sa jamom pritom služi kao ironična procjena čednosti – ukazuje na to da je riječ o osobi koja je izgubila nevinost i koja mijenja emotivne partnere, što društvo tradicionalno smatra neprihvatljivim. Ovom frazemom iskazuje se negativan stav prema ljubavnicama i neudatim ženama s višestrukim partnerima, čime se potvrđuje da je ženska čednost uzimana kao moralna i društvena vrijednost. Semantika frazeme kritički je mehanizam u društvenom diskursu, održavajući stigmatu prema ženama koje odstupaju od tradicionalnih normi čednosti. Stereotip o promiskuitetnosti žene prisutan je u frazemi *kaljava žena*, upotrebljavanoj u situacijama kada se želi naglasiti ženska uprljanost i nemoralnost.

5.6. ŽENA KAO ĐAVOLSKO, ZLO, VARLJIVO, LUKAVO, PREPREDENO BIĆE

Nerijetko rodno obilježena frazeologija vezana za sliku žene posjeduje stereotip povezanosti žene sa zlom, đavolom (šejtanom), vragom. Frazeme *šejtana bi pod rep potkovala*; *šejtana bi na led potkovala*; *šejtana je u teglu zatvorila* sadrže stereotip o povezanosti žene sa zlom i prepredenošću. Navedene frazeme u svojoj dubinskoj strukturi sadrže rodni stereotip o ženi kao varljivom, izuzetno zlom, prepredenom, lukavom, nepouzdanom biću, spremnom da izigra svakog na zao i podmukao način. Uz navedeno frazeme ovog tipa ukazuju i na uvriježeno mišljenje da je žena ne samo lukava kao đavo, nego čak i lukavija od njega. Stereotip o ženskoj prepredenosti sadrži frazema *baca se u hake*, što se često odnosi na spremnost žene da glumi i pretvara se ne bi li izvukla neku korist, uspjela u svojim namjerama, ali nije rodno ograničena i ne odnosi se nužno na ženu. Izostanak ljudskih karakternih kvaliteta kod žene ističe frazema *ka(o) krmača*, gdje je riječ o ženi zle naravi. Frazeološko značenje predstavlja stereotip o ženi kao varljivom biću i u frazemi *prepredena ka(o) vreteno*. Stereotip o ženi kao svadljivom i konfliktnom biću, biću opake naravi, prisutan je u frazemi *nadžak baba*, koja ujedno predstavlja i dobni stereotip, čime se želi ukazati na veliko životno iskustvo žene. Orientalizam *nadžak*⁹ označava staro oružje i oruđe, kao dio

⁹ Nadžak im. m. r. (tur.) n. mn. *nadžaci* – dio starinske bojne opreme, sjekira na dugom dršku s oštricom s jedne strane i ušicama sa druge strane (Čedić i dr. 2007: 406).

starinske ratne opreme; *nadžak* se koristio u bitkama, a u frazemi se upotrebljava kako bi se što slikovitije opisala žena opake naravi koja jezikom siječe i lomi kao borac *nadžakom* u boju (Šipka 2007). Takođe, zabilježena je i frazema *ženski šer*¹⁰, nastala sintagmatizacijom paremije *čuvaj se ženskog šera više no šejtanskog*, gdje je riječ o istovjetnom stereotipu, a orijentalnom leksemom *šer* dodatno se pojačava stav. U kulturi žena je, takođe, smatrana prokletim bićem – frazema *žensko li je, proketo je* (Ivanović 2015: 96) upravo na navedeno i upućuje.

5.7. ŽENA KAO OSJETLJIVO, SLABIJE BIĆE

Jedan od najčešćih stereotipa o ženi kao osjetljivom i emocionalnom biću prisutan je i u rodno obilježenoj frazeologiji. U sociumu vlada mišljenje da je žena slabija od muškarca, te stoga i postoje frazeme *slabiji pol* i *nježniji pol*, u osnovi sa stereotipom o osjetljivosti i slabijoj fizičkoj snazi žene. Takođe, ustaljen je u društvu i stereotip o ženinoj emocionalnosti. Žene se, prema stereotipnim predstavama, vode emocijama, a muškarcima razumom. Krhkost i osjetljivost osnovna su distinktivna obilježja muškog i ženskog roda. Ovaj stereotip u rodno obilježenim frazemama u govoru Rožaja prisutan je i u frazemi *ka(o) da je od najlona* – žena se poredi sa slabošću najlona, u značenju slabo, krhko, nježno, lako se cijepa.

5.8. INFERIORNA RODNA ULOGA ŽENE

U rodno obilježenoj frazeologiji govora Rožaja uloga žene vezana je za prototipnu rodnu ulogu i čini je sfera porodice i doma. „Teorije koje dokazuju ‘prirodnu’ žensku podređenost muškarcu često naglašavaju njihovu različitost od muškaraca, koja se posmatra kao izvjestan nedostatak” (Šehović 2011: 63). Ženi se jedino uvažava privrženost porodici, a društvo je prihvatilo kao nesposobnu, beskorisnu, a to zapažamo u frazemi *trla baba lan*, koja je nastala od paremije *trla baba lan da joj prođe dan*, preobražavanjem paremije u frazemu (Hodžić-Čavkić 2023: 42), kojim se označava da žena radi beskoristan posao. Upravo je u tome sadržana njena inferiornost. Stereotipno je da žena ne radi ništa što bi se moglo smatrati korisnim, te radi samo *da joj prođe dan*, da nije sposobna uspješno završiti neki posao. Takođe, radi se i o dobnom stereotipu. Inferiornost žene vidljiva je u njenoj bespogovornoj poslušnosti, nemogućnosti da se usprotivi muškarcu – u frazemi *služiti ka(o) Ana kapetana*. Upotrijebljen

¹⁰ Šer m i kao *adj* (ar.) 1. *zlo, smutnja*; kaže se: „šejtanski šer”, „ženski šer”. 2. *zao, zločast, đavolast* < tur. *şer* < ar. *šärr* „zlo” (Škaljić 1966: 585).

je feminonim *Ana* iz silabičko-metričkih razloga, radi rime sa sastavnicom *kapetana*, a to je uticalo na očuvanje frazeme. Žena „nema pravo na svojeglavost, tj. na neposlušnost” (Šehović 2011: 64). „Svakako treba pomenuti i totalni patrijarhalni sistem u kojem muškarac i u privatnom i u javnom domenu ima apsolutnu dominaciju, gde je žena tretirana kao niže biće, a u najekstremnijim slučajevima muškarci su imali pravo nad životom i smrću žena i dece u kućnoj zajednici, kao i isključivo pravo da raspoložu imovinom žena i dece, da donose odluke u njihovo ime, pa čak i u ime svih članova porodice” (Đekić 2021: 86).

Takođe, inferiornost žene zapažamo i u komparativnoj rodno obilježenoj frazemi *ćutati ka(o) prošena djevojka*, gdje se ćutanje podiže na najviši nivo poređenjem sa ćutanjem prošene djevojke, u skladu sa stereotipom da žena treba da ćuti i sluša, a posebno kad je prošena, čime se iskazuje poslušnost, što je jedna od najcjenjenijih ženskih osobina.

6. ZAKLJUČAK

Rodni stereotipi se usvajaju od ranog djetinjstva, žene se uče da budu poslušne, povučene, tolerantne, tihe – dakle, onome kakva je i stereotipna predstava o očekivanom ponašanju žene. U ovome je sadržana dominacija muškocentričnog modela koji ženi propisuje privatni prostor, a javni muškarcu. Kada je u pitanju rodna ograničenost, bilježimo priličan broj frazema, djelimično ograničenih u upotrebi, koje se mogu odnositi na muškarca, ali se najčešće upotrebljavaju kada je referent žena. Često informacija o rodnoj ograničenosti u potpunosti biva izostavljena iz strukture, pa ograničenost uviđamo iz frazeološkog značenja. Iz analize zaključujemo da su žene pasivne, iracionalne, pokorne i emocionalne. Način na koji socium ženu vidi utiče na njen ugled i položaj u društvu – žena koja želi poštovanje i uspjeh mora paziti na sve: od ponašanja, govorenja, mora uvijek imati u vidu stereotipe i stereotipna shvatanja i biti svjesna svoje konceptualizovane slike u društvu i rodni uloga. Analiza frazema govora Rožaja pokazala je da je slika žene formirana pod uticajima tradicionalnih obrazaca mišljenja. Kroz analizu negativnih stereotipa jasno je vidljiva konceptualizacija žene, te su izdvojene ustaljene društvene predstave, kojima se ženi pripisuje intelektualna ograničenost, brbljivost, promiskuitetnost, zlonamjernost, te nepromišljenost itd. Navedeni stereotipi evidentirani su u rodno obilježenim frazemama. Brojne su frazeme koje ženu povezuju sa negativnim konotacijama, te ukazuju na percepciju žene kao đavolskog i zlog bića koje se mora kontrolisati. Frazeme koje prikazuju ženu kao inferiorno biće potvrđuju duboko ukorijenjen stereotip o ženi kao podređenoj i

zavisnoj od muškarca. Ovakva frazeološka slika očuvana je prenošenjem stereotipa, koji su kolektivna percepcija roda. Analiza je pokazala da frazeologija čuva i moralne norme i očekivanja od žene, frazeme pokazuju da se jezik koristi kao mehanizam društvene kontrole žene, koje prenose poželjno ponašanje žene, ali i sankcionišu svako odstupanje. Ženska promiskuitetnost i neposlušnost predstavljaju kršenje tradicionalnih načela, što je evidentno u semantičkoj pozadini brojnih frazema. Frazeologija perpetuira negativne rodne stereotipe, te je na taj način vrijedan izvor u rodnim proučavanjima, bilježeći kolektivnu svijest i aksiološke sisteme zajednice. Stoga, proučavanje stereotipa u rodno obilježenoj frazeologiji doprinosi boljem razumijevanju predstave o ženi u kulturi, tradiciji i kolektivnom mentalitetu. Istraživanja pružaju mogućnost kritičkog preispitivanja ustaljenih negativnih stereotipa o ženi.

IZVORI

- BAŠIĆ, Husein. 1996. *San i pola života. Antologija*. Novi Pazar: INA „Damad”.
- BAŠIĆ, Husein. 2002. *Antologija usmene proze Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije*. Podgorica: Almanah.
- BEGOVIĆ, Džavid i Šefka BEGOVIĆ-LIČINA. 2012. *Sandžački rječnik*. Sarajevo: Fojnica.
- HADŽIĆ, Ibrahim. 2003. *Rožajski rječnik*. Rožaje: Centar za kulturu Rožaje.
- HADŽIĆ, Ibrahim. 2013. *Rječnik rožajskoga govora*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.
- MUŠOVIĆ, Abdulah. 2016. *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović.
- MUŠOVIĆ, Abdulah. 2018. *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović, drugo dopunjeno izdanje.

LITERATURA

- BARČOT, Branka. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BARTMINJSKI, Ježi. 2011. *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*. Beograd: SlovoSlavia.
- BERTOŠA, Mislava. 1999. „Stereotipi o životinjama”. *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku: 63–76.
- BUGARSKI, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- ČEDIĆ, Ibrahim, Hadžem HAJDAREVIĆ, Safet KADIĆ, Aida KRŠO i Naila VALJEVAČ. 2007. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik.
- ĆORALIĆ, Zrinka i Senija MIDŽIĆ. 2012. *Bosanski frazeološki rječnik*. Bihać: Univerzitetna knjiga.
- ĐEKIĆ, Valentina. 2021. „Rodni stereotipi u odabranim dečjim kratkometražnim crtanim filmovima”. *Komunikacija i mediji* 16 (1): 83–114.
- FINK-ARSOVSKI, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- GALIĆ, Branka. 2011. „Društvena uvjetovanost rodne diskriminacije”. *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj”*. Ur. Željka Kamenov i Branka Galić. Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova: 9–28.
- GOLUBOVIĆ, Biljana. 2009. *Komunikativni frazeologizmi u srpskom žargonu*. Beograd:

- NSSUVD – 38, 1.
- GRANGER, Sylviane. 2011. „From Phraseology to Pedagogy: Challenges and Prospects”. *The Phraseological View of Language: a Tribute to John Sinclair*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.
- HADŽIEVA, Elena, Asja ASENOVA. 2014. „Džendr pročit na blgarskata frazeologija”. *E-spisanie v oblata na humanitaristikata X–XX* v. 2, 4: 1–66. URL: http://www.abcdar.com/magazine/IV/Hadzhieva_Asenova_1314-9067_IV.pdf (26. 7. 2024.)
- HALILOVIĆ, Senahid, Ismail PALIĆ i Amela ŠEHOVIĆ. 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- HERMAN, Vimala. 1998. *Dramatic Discourse. Dialogue as Interaction in Plays*. London – New York: Routledge.
- HODŽIĆ, Amir, Nataša BIJEIĆ i Sanja CESAR. 2003. *Spol i rod pod povećalom – priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- HODŽIĆ-ČAVKIĆ, Azra. 2016. „Tautološke frazeosheme u bosanskome jeziku. Opis standardnojezičkih i dijalekatskih frazeoshema na korpusu Sandžačkoga frazeološkog rječnika Abdulaha Mušovića”. *Književni jezik* 27 (1–2): 167–188.
- HODŽIĆ-ČAVKIĆ, Azra. 2023. „Sintagmatizacija kao sredstvo veze između paremiologije i frazeologije”. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, knjiga 26: 33–53.
- HOLANDI, Rajna. 2010. *Zoonimata frazeologija v anglijskija i blgarskija jezik*. Blagoevgrad: Universitetskoe izdatelstvo „Neofit Rilski”.
- HRNJAK, Anita. 2014. „Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji”. *Životinje u frazeološkom ruhu*. Ur. Ivana Vidović-Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press: 137–152. URL: <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/download/115/190/8687?inline=1> (24. 6. 2024.)
- HRNJAK, Anita. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru*. Zagreb: Knjigra.
- IVANOVIĆ, Slavo. 2015. *Crnogorske poslovice i izreke*. Podgorica i Beograd: Narodna knjiga i Miba books.
- JUGOVIĆ, Ivana i Željka KAMENOV. 2008. *Razvoj instrumenata za ispitivanje rodni uloga u adolescenciji*. Zagreb: Naklada Slap.
- LAKOFF, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago – London: University of Chicago Press.
- LIPMAN, Valter. 1994. *Javno mnijenje*. Zagreb: Naprijed.
- LUBINA, Tihana i Ivana BRKIĆ-KLIMPAK. 2014. „Rodni stereotipi: objektivizacija ženskog lika u medijima”. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera* 2: 213–229.

- MAHMUTOVIĆ, Alisa. 2012. *Kao frazeološki rječnik. Rječnik frazema s poredbenom česticom „kao”*. Sarajevo – Zagreb: Dobra knjiga – Synopsis.
- MAROEVIĆ-KULAGA, Jenide. 2012. „Rodna osjetljivost u katoličkom dječjem mjesecniku”. *Mali koncil. Život i škola* 58, 28: 83–106. URL: file:///C:/Users/korisnik/Desktop/Rodna_osjetljivost_u_katoličkom_djecjem_mjesecniku_Mali_koncil.pdf (19. 6. 2024.)
- MENAC, Antica. 1994. „Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika”. *Filologija* 22-23: 161–168.
- MRŠEVIĆ-RADOVIĆ, Dragana. 1987. *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- MRŠEVIĆ-RADOVIĆ, Dragana. 2008. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- MUJEVIĆ, Dženisa. 2022. „Fonetske specifičnosti govora Rožaja”. *Vaspitanje i obrazovanje* 22 (3): 31–50.
- MUJEVIĆ, Dženisa. 2023. *Frazeologizmi u govoru Rožaja*. Diplomski rad. Nikšić: Filološki fakultet, Univerzitet Crne Gore.
- MUJEVIĆ, Dženisa. 2024. „Eufemistični frazeologizmi iz semantičkog polja smrti”. *Književni jezik* 35: 101–124.
- POLIĆ, Rajka. 2010. *Važno je biti konj: Spolni obrasci u hrvatskom školstvu*. Medulin: vlastita štampa – R. Polić.
- SIMEON, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I*. Zagreb: Matica hrvatska.
- ŠEHOVIĆ, Amela i Đenita HAVERIĆ. 2017. *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- ŠEHOVIĆ, Amela. 2011. „Rodna perspektiva u bosanskohercegovačkim dramama 20. vijeka”. *Pregled – časopis za društvena pitanja* 2: 55–82.
- ŠEHOVIĆ, Amela. 2012. *Jezik u bosanskohercegovačkim dramama (sociolingvistički pristup)*. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
- ŠILJAK-JESENKOVIĆ, Amina. 2003. *Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaksički, lingvistički i sociolingvistički aspekt*. Sarajevo: Orijentalni institut.
- ŠIPKA, Milan. 2007. *Zašto se kaže?* Novi Sad: Prometej.
- ŠKALJIĆ, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- ŠTAMBUK, Anuška. 2005. „Žena – proces konceptualizacije i kultura”. *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku: 745–754.
- TANOVIĆ, Ilijas. 2000. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.

- TURK, Marija. 1994. „Naznake o podrijetlu frazema”. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 6 (1-2): 37–47.
- VASKOVA, Oksana Anatolevna. 2006. *Gender kak predmet leksikografičkog opisanja (na 450 materiale frazeologii)*. Doktorski rad. Moskva: MGLU.
- VASUNG, Ana. 2020. „Gender-marked Conceptual Metaphor ‘Woman is a Bird’ (Using Examples from Bulgarian and Croatian Language)”. *Philological Studies* 18 (2): 212–235.
- ZIMA, Dubravka. 2002. „Spolni identitet i stereotipi: Jesu li spolne uloge tabuizirane u hrvatskoj dječjoj književnosti?”. *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež: zbornik*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba: 80–89.

NEGATIVE STEREOTYPES ABOUT WOMEN IN GENDER-MARKED PHRASES OF ROŽAJE'S SPEECH

DŽENISA MUJEVIĆ

ABSTRACT

In this paper, negative stereotypes about women are analysed in the gendered idioms of Rožaje's speech. The phrases, as part of an organic idiom, provide an insight into the ways of conceptualising the female gender. By analysing them, we try to show how sociocultural perception of women is reflected in language. The research was conducted on a corpus of sixty idioms, which refer to women and their position in the sociocultural model, collected by field research in the Rožaje speaking area during 2023 and 2024. The phrases contain an image of women based on stereotypes and prejudices, which arose from a male-centric or deformed social representation. The aim of this paper is to determine examples of negative gender stereotypes related to women in the idioms of Rožaje's speech, which have the potential to shape the collective image of women. Semantic analysis of the corpus was carried out by interpreting the phrases motivated by stereotypes. The phrases are analysed according to the type of the stereotype they represent, and the findings are presented in several subsections in the paper. The research shows that, in phraseology, women are represented as intellectually limited, talkative, quarrelsome and argumentative, reckless and unreliable, promiscuous and immoral, as well as evil, cunning, and deceitful beings. It is also concluded that they are presented as emotionally and physically weaker beings, who are in general inferior and subordinate. The results of the analysis indicate that phraseology reflects pronounced misogyny and sexist patterns in the perception of the female gender.

KEYWORDS:

idiom, phraseology, conceptualisation of gender, culture, gender stereotypes, Rožaje, woman